

Anthroposofie a waldorfské školy (zo stanoviska Dr. Zdražila k scientistickému hnutí Sisyfos)

Štvrtok, 27. Apríl 2006

Každá pedagogická koncepcie, veškeré pedagogické jednání obsahuje – otevřeně nebo skrytě – určité pojetí člověka. To samozřejmě platí i pro koncepci waldorfských škol, která má skutečně základ v anthroposofii. Učitelé waldorfských škol vycházejí z toho, že pedagogika se musí orientovat podle tělesných, ale také duševně-duchovních vývojových potřeb a zákonitostí vyrůstajícího člověka.

Chápání těchto potřeb a zákonitostí je snahou anthroposofické antropologie, která je tím východiskem waldorfské (a v tomto, ale pouze v tomto smyslu také anthroposofické) pedagogiky. Ovšem to ještě zdaleka neznamena, že se anthroposofie („anthroposofická dogmata“) objevuje ve výuce. Anthroposofie má učitelé pomoci v hlubším chápání dítěte, ale nesmí se přednášet a také se nepřednáší dětem. Učitelé by tím hřešili proti tomu, že anthroposofii je možno posoudit a přijmout nebo odmítnout pouze na základě plně rozvinuté schopnosti úsudku a samostatného myšlení. To totiž dítěti ve školním věku ještě schází.

V dnešní pluralitní společnost dochází stále více k uznávání rozmanitosti a autonomie v pedagogice a školství. Úloha státu v tomto pojetí „otevřené občanské společnosti“ spočívá jednak v zabezpečení rovného práva na vzdělání pro každého a v dohledu na dodržování dalších práv a zákonů, na druhé straně ale musí také respektovat právo rodičů na takové vzdělání jejich dětí, které si přejí, a musí podporovat pestrost vzdělávacích nabídek.

V moderní demokratické společnosti vedle sebe existují různé pedagogické koncepce a školy, které z nich vycházejí. Tak by bylo myslitelné, aby např. psychoanalýza nebo jiná vědecká škola obdobným způsobem ovlivnila pedagogiku tak, že zaměří její pozornost na určité aspekty dětského vývoje a tím poznamenala i její metody.

Heřt dokazuje skutečnost, že se z žáků waldorfských škol vychovávají anthroposofové, dvěma větami z jedné učitelské konference. Za to, že uvádí konkrétní citáty, o něž je možné se v posouzení jeho argumentů opřít, zasluhuje velkou pochvalu. Konečně je tu v jeho referátu náznak vědeckosti, který ale bohužel hned zmizí, když se podíváme na kontext, z něhož Steinerův citát vytrhl.

V konferencích, které byly stenograficky zaznamenávány, hovořili učitelé první waldorfské školy se Steinerem o nejrůznějších (zdaleka nejen úzce pedagogických) tématech. Protože jich většina byla anthroposofy, mluvilo se často i o „anthroposofickém hnutí“. Steiner se brzy po první světové válce intenzivně zapojil do propagace tzv. trojčlennosti sociálního organismu. Stručně a zjednodušeně řečeno, šlo o to, oddělit hospodářské, kulturně-pedagogické a politicko-právní instituce tak, aby se každá z těchto tří společenských sfér spravovala sama. Především zdůrazňoval nutnost principu svobody v kulturní sféře, neboli „svobodný duchovní život“.

Všechny kulturní a vzdělávací instituce měly být podle Steinera především nezávislé na státu, např. školy měly mít naprostou hospodářskou, pedagogickou i právní autonomii. Když se v roce 1919 v jižním Německu nepodařilo prosadit „sociální trojčlennost“ jako celkový koncept společenského uspořádání, šlo o to ukázat, jak se principy trojčlennosti mohou osvědčit i v jednotlivých hospodářských, výzkumných a hlavně pedagogických zařízeních.

Zjišťovalo se ale, jak chronický je mezi anthroposofy nedostatek schopných lidí, kteří by byli s to úspěšně tyto nestátní instituce vést. Jednalo se o to, zda se „anthroposofické hnutí“ (tedy zdaleka ne zařízení Anthroposofické společnosti, nýbrž zařízení, která vznikla na základě anthroposofických iniciativ v oblasti hospodářství, medicíny, školství atd.) prokáže jako schopné tato zařízení udržet nebo zda bude nutné s jejich činností přestat. Steiner spoléhal zvláště na osobnosti, které pracovaly ve waldorfské škole, že prokáží možnost existence nestátních (svobodných) škol, a proto řekl na učitelské konferenci v hospodářsky tak obtížném roce 1922 (15. 3.): „*Waldorfské škole připadá velká úloha, protože v jiných oblastech jsme právě nenašli takové průkopníky... Proto ti, kteří pracují ve waldorfské škole, musí být určitou oporou pro celé hnutí. Waldorfská škola může být oporou..., protože v podstatě splnila vše, co slíbila, může být oporou pro celé anthroposofické hnutí...*“ Steiner se snažil, aby lidé cítili zodpovědnost za to, co započali. Byl nešťastný, když viděl, že se anthroposofické iniciativy rozvíjejí diletantsky. Proto pokračoval: „*Zodpovědnost roste velmi silně. Nemáme sebemenší důvod těšit se, když se množí počet našich příznivců.*“ Pokud by Heřt uvedl ze Steinerova tyto dvě věty navíc, rozpadla by se jeho interpretace. Každý, kdo si přečte kontext, v němž věty stojí, musí pochopit, o co Steinerovi jde, když o waldorfské škole mluví jako o „*opore anthroposofického hnutí*“. Vůbec ne tak, že by měli učitelé indoktrinovat děti anthroposofií. O tom není nikde nejmenší zmínka. Steinerovi nešlo jednoduše o rozšiřování kruhu příznivců antroposofie. Šlo mu o to, aby se zařízení, která vznikla z anthroposofických iniciativ, udržela a prokázala se jako plodná a užitečná.

Uvedu nyní několik citátů zakladatele waldorfské pedagogiky, které Heřt nezmiňuje, z nichž je ale právě patrné, že mu ani v nejmenším nešlo o zřízení školy pro anthroposofický „dorost“:

- „*Nebudeme tady ve Waldorfské škole zařizovat školu světonázorovou. Waldorfská škola nemá být světonázorová, kde bychom pak pokud možno cpali do dětí anthroposofická dogmata. Nebudeme učit anthroposofickou dogmatiku, anthroposofie nebude žádným naukovým obsahem, nýbrž budeme usilovat o aplikaci anthroposofie v učitelské praxi. To, co je možné získat v oblasti anthroposofie, to se pokusíme přenést do skutečné vyučovací praxe.*“ (1919)
- „*Že ano, anthroposofie je světonázor, a ten naprosto nebudeme vnášet do naší školy.*“ (1919)
- „*Waldorfská škola není, to bych chtěl výslovně zdůraznit, světonázorovou školou. Nejde nám o výchovu mladých anthroposofů, nýbrž jde o to použít anthroposofii k tomu, aby byla waldorfská škola v pravém smyslu slova metodická škola. Tou také je. Jde nám o to, abychom získali správnou výchovnou metodu díky anthroposofii. Je to pomluva, pokud někdo říká: ve waldorfské škole se vyučuje anthroposofie.*“ (1923)
- „*Protože mluvím o všem stále z praktického hlediska, musím říci, že metoda waldorfské školy je výchovná metoda a ne něco, co by do školy mělo vnášet nějaký světonázor nebo něco sektářského.*“ (1924)
- „*Tím, že si anthroposofové myslí, že mají nejlepší pedagogiku, tím se ještě nevtiskuje škole anthroposofický charakter.*“ (1924)

Waldorfské školy byly koncipované jako školy se značnou pedagogickou, právní a hospodářskou autonomií, v nichž instance, která určuje obsah výuky, není stát, nýbrž především učitel. Ani Steiner neměl ve waldorfské škole jinou funkci než funkci poradce. Nic z toho, co říkal, žádnému učiteli nevnucoval, nic není ve waldorfské škole závazné:

- „Každý učitel má plnou svobodu. Vůbec nejde o to, abychom stanovovali nějaká dogmata, nýbrž jde o to, abychom uvedli učitele do ducha anthroposofické pedagogiky a didaktiky.“
- „Ve waldorfské škole je všechno absolutně svobodné. Pedagogika je absolutně svobodné umění. Jde stále o totéž, ale každý učitel má možnost vychovávat podle své individuality a podle individuality svých žáků.“ (1921)

V otázce, jakou roli hraje ve waldorfských školách anthroposofie, Heřt zamlčuje mnoho výše uvedených výroků Steinera o tom, že se anthroposofie ve školách objevovat nesmí. Tím se dopouští závažného prohřešku proti zásadám vědecké práce. Buď se s problematikou důkladně neseznámil, a potom by se k ní neměl vyjadřovat, nebo vědomě vypouští určité skutečnosti, které se nehodí do jeho jednoduché interpretace, a tím pádem nezasluhuje, abychom ho brali vážně. Která z těchto dvou možností platí, nechť posoudí profesor Heřt sám.

Pokud by anthroposofie pronikala do výuky waldorfských učitelů, jistě by na to rodiče, kteří většinou nemají s anthroposofií nic společného, upozornili inspekci, protože ta má povinnost dohlížet i na waldorfské školy (přinejmenším to vím bezpečně o všech skandinávských zemích, Holandsku, Rakousku, Švýcarsku a samozřejmě Německu). Nic takového se nikdy nekonalo.

Heřt neustále volá po objektivních pedagogických výzkumech a lituje, že žádné neexistují. Není to pravda. Následující údaje jsou o tom, kolik absolventů waldorfských škol se v dalším životě hlásí k anthroposofii, tudíž nakolik se waldorfským školám daří naplňovat tento údajný cíl, který jim Heřt podsouvá:

Do německých waldorfských škol posílá své děti 20% rodičů, kteří mají blízko k anthroposofii, Obci křesťanů nebo waldorfské pedagogice (např. waldorfské učitelé), ovšem v pozdějším životě se k anthroposofii hlásí pouze 17% absolventů těchto škol. To znamená, že i kdyby se anthroposofové snažili ve waldorfských školách „vychovávat dorost pro anthroposofické myšlenky“, prokazovali by tímto naprostou neschopnost.